

**POSTMODERNİZMDEÇOK SESLİLİK VE ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK YANILGISI<sup>1</sup>****Ulaş BİNGÖL\*****Özet**

Postmodernizm 1970’li yıllardan beri değişik alanlarda gündemi meşgul etmeye devam etmektedir. Belirsizlik, tanımsızlık, eklektizm, büyük anlatıların çöküşü, simülasyon gibi ifadelerle birlikte betimlenmeye çalışılan postmodernizmin en önemli söylemlerinden biri çok seslilik diğeri çok kültürlülüktür. Modernitenin her şeyi tek tipleştirilen yaklaşımının aksine postmodernistler, farklılıkların birbirine üstünlük kurmadan bir arada bulunabileceğine, bir sesin diğeri sesi bastırmadan yan yana gelebileceğine inanırlar. Aydınlanmacı aklın yanlışlarının olduğunu, modernitenin evrensel değer anlayışının insanı tükettiğini iddia ederek çok kültürlü ve çok sesli bir dünyanın hayalini kurarlar. Böyle bir hayale kapılmalarında şüphesiz son yüz elli yılın büyük anlatısı olan Marksizmin pratikte başarısız olması ve milliyetçiliğin faşizme evrilmesinin büyük etkisi vardır. Görünüşte çok seslilik ve çok kültürlülük söylemleri küresel barışın sağlanmasında, farklılıkların korunmasında, yabancı düşmanlığının önüne geçilmesinde önemli işlevler görür. Fakat Avrupa ve Amerika’da artanyabancı düşmanlığı, İslamofobia, küreselleşmenin küçük kültürleri yok etmesi, çok seslilik ve çok kültürlülük söylemlerinin birer yanlış olduğunu düşündürür. Bu bildiride postmodernistlerin çok seslilik ve çok kültürlülük yanlışısı ele alınmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Postmodernizm, Çok Seslilik, Çok Kültürlülük, Büyük Anlatılar, Simülasyon.

**THE MISCONCEPTION OF POLYPHONY AND MULTICULTURALISM IN  
POSTMODERNISM****Abstract**

Postmodernism has been going on to occupy the agenda in different areas since 1970’s. Polyphony and multiculturalism are two important discourses of postmodernism that is tried to describe by uncertainty, indefiniteness, eclecticism, collapse of meta-narrative, simulation. Postmodernists believe that differences stand together without putting superiority and on each other sounds coming along side by side without putting pressure on each other, unlike the uniformity of modernity. They imagine a multicultural and polyphony world claiming the enlightened mind has a wrongs and mentality of modernity has destroyed a human. Marxism, which it is the biggest meta-narrative in last one hundred fifty years, fails in practice and nationalism evolves into fascism is why they imagine like this. Apparently, polyphony and multiculturalism discourses have important functions on the ensuring global peace, in the protection of differences and in the block of xenophobia. Many people think that polyphony and multiculturalism are misconception after growing xenophobia, Islamophobia in America and Europa. In this paper, postmodernists’ polyphony and multiculturalism misconception is being handled.

**Keywords:** Postmodernism, Polyphony, Multiculturalism, Meta-narrative, Simulation.

**Giriş**

Büyük anlatılara duyulan güvensizlik olarak tanımlanan postmodern durumun, II. Dünya Savaşı sonrasında Batı dünyasının sanat, siyaset, eğitim ve diğer toplumsal kurumlarda moderniteden kopuşunu temsil ettiği varsayılır. Aydınlanmacı aklın birçok pratiğinin iflas

<sup>1</sup> Bu makale 12-14 Ekim 2017 tarihinde Diyarbakır’da gerçekleştirilen Uluslararası Ekonomi, Siyaset ve Yönetim Sempozyumu’nda sunulan *Post-modernizmin Çok Seslilik ve Çok Kültürlülük Yanılgısı* adlı bildirinin gözden geçirilmiş ve düzeltilmiş halidir.

\* Dr. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğt. Fak. Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğt. Böl., ulasedebiyat@gmail.com.

etmesi, burjuva toplumunda yaşanan yozlaşma, küresel savaşların yarattığı yıkım, modernitenin tek tipleştirici anlayışı XIX. yüzyılın ortalarından itibaren başlayan moderniteye duyulan güvensizliğin, XX. yüzyılın ikinci yarısında zirveye taşınmasına neden olur. Bilimden sanata, eğitimden siyasete, edebiyattan felsefeye hemen hemen her alanda modern paradigmlar sorgulanarak göreceliği, farklılıkların birlikteliği, çok sesliliği ve çok kültürlülüğü savunan bir söylem 1950’li yıllardan itibaren belirmeye başlar. 1970’lerde bu söylemin adı tam olarak konulur: Postmodernizm.

Modernizmin ötesi, modernizmden sonra anlamlarına gelen postmodernizmin, kelime olarak uzun zaman önce kullanılmasına karşın bugünkü anlamına 1950’li yıllardakavuştuğu bilinmektedir. Kavramsal olarak belirsizlik ve tanımsızlığa dayanan postmodernizmin kuşatıcı bir tanımını yapmak zordur. Postmodernizmi *geç kapitalizmin kültürel mantığı* olarak değerlendiren Fredric Jameson, terim olarak postmodernizmin tartışmalı olduğu gibi çelişkilerle dolu olduğunu ifade eder (2011: 25). Modernitenin ötesine geçtiği düşünülen postmodernizm aslında birçok alandamodernitenin mirasına da konmuştur. Andreas Huyssen postmodern ve ona bağlı olarak postmodernizmin, XX. yüzyılın ikinci yarısında kültürel bir dönüşümü belirlemek için kullanıldığından söz eder. Fakat bu dönüşümün ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda köklü bir paradigma değişikliği anlamına gelmediğini savunur (1984: 6). Postmodernizmi bütünüyle moderniteden ayrı bir söylem olarak ele alanlar veya ondan kopuş olarak değerlendirenler de vardır. Alain Touraine’e göre postmodernizm entelektüel bir modanın çok ötesinde Marx, Nietzsche ve Freud tarafından ortaya atılan akılcılaştırıcı modeli yıkmaya yönelik eleştirinin doğrudan devamını oluşturur (2010. 327).

Postmodern söylemin, modernitenin pratiklerine yönelik ciddi eleştiriler getirdiği doğrudur. Evrensellik, birlik, bütünlük, ayrılıkların ortadan kaldırılması gibi modern düşüncenin anahtar kavramlarına karşı postmodernizm; farklılık, çoğulculuk, çok kültürlülük, yerellik ve ayrımlarüzerine yoğunlaşır. Modernitenin doğrudan veya dolaylı yoldan neden olduğu ve insan varoluşunu tehdit ettiği uygulamalarının üstesinden postmodernistler, her türden farklılığın yan yana durması ile geçileceğine inanırlar. Çoğulculuğun, çok sesliliğin ve çok kültürlülüğün savunuculuğunu yapan postmodernistlerin düşlerinin kolay kolay gerçekleşmeyeceği son yıllarda yaşanan olaylar ile iyice belirmiştir. Bu çalışmada postmodern söylemde sık sık dillendirilen çok seslilik ve çok kültürlülüğün imkânsızlığı ve postmodernistlerin bu iki kavram ile ilgili yaşadıkları yanılgı üzerinde durulacaktır. Öncelikle postmodern söylemde çok seslilik ve çok kültürlülüğün hangi anlamlarda kullanıldığına değinilecektir.

### **Postmodern Söylemde Çok Seslilik ve Çok Kültürlülük**

Müzikten alınan bir kavram olan çokseslilik; çoğulculuk, çokkültürlülük gibi kavramlarla birlikte postmodern söylemin belirleyici özelliklerinden biridir. Müzikte çokseslilik “değişik seslerin teorik uygulamalar ve yerine göre kompozisyon, enstrümantasyon (orkestrasyon) ve daha başka yöntemler doğrultusunda dikey, hatta eserin türü, formu ve tekniği gereği yatay olarak da üst üste istif edilmeleriyle elde edilen cümle ya da pasajların, aynı anda çalınmalarıyla meydana gelen çoksesli doku” (Altar, 2009: 117) anlamında kullanılır. Postmodern söylemde çokseslilik; siyaset, edebiyat, sanat, eğitim gibi alanlarda her türden farklılığın birbirine baskı kurmadan yan yana bulunmasının oluşturduğu renklilik olarak ifade edilebilir.

Bir toplumda farklı kültürlerin bir arada yaşamasını onaylayan, farklılıkların birbirine engel olmayacağını iddia eden, bir kimliğin başka bir kimliğin varlığına tehdit olmadığını ileri süren yaklaşım biçimi *çok kültürlülük* olarak adlandırılır. Çoğulculuk gibi çok kültürlülük de postmodernizmin önemli söylemleri arasında yer alır. Postmodern durumda, eski zamanlarda birbiriyle uyuşmayan, birinin varlığının ötekini varlığına tehdit olduğu düşünülen, konuşulması mahrem kabul edilen birçok kişi, kurum, inanç ve değer yan yana gelir. Çok kültürlülük, “toplumlarda yaşam biçimlerinin eşit haklarla birlikte yaşaması, her yurttaşın bir kültürel miras dünyası içerisinde büyüme ve çocuklarını bu yüzden ayrıma uğramaksızın aynı dünya içinde büyütme fırsatını sağlamak anlamına gelir” (Habermas, 2013:147). Modern

söylemlerin tek tipleştirici ve evrenselleştirici söylemlerine karşı gelen postmodernistler, çok kültürlülük politikasına sıkıca tutunurlar.

Postmodernistlerin adeta kutsal kitabı olarak görülen *Postmodern Durum*'da Lyotard, postmodern durumun çerçevesini çizerken farklılıkların birlikteliğine değinir. Ona göre postmodern durumda eski dil oyunlarına yeni dil oyunları eklenerek eklektik bir yapı meydana getirilir (2013: 55-58). Postmodern teorinin, topluma ve bilime yaklaşım biçimini çoğulculuk belirlemiştir. Lyotard, geleneksel yaklaşımların aksine toplumu bütünlük gösteren bir yapı olarak değil, birden fazla lifin meydana getirdiği bir yapı ve birçok dil oyununun kesiştiği bir doku olarak değerlendirir. Bu yaklaşım tarzı, toplumu değerlendirirken ortaklık, bütünlük, benzerlik gibi kavramlarla değil, ayrılık ve farklılıklarla toplum denilen ağın parçalarını incelemeyi ön görür. Postmodernistler, totaliterlik yerine ayrılık ve farklılıklarla mikro ölçekli politikalara değer verirler. "Postmodern teori birleştirici ya da totalleştirici teori tarzlarını, toplumsal alanın farklılaşmış ve çoğul mahiyetini karanlığa gömerken, politik açıdan uyumluluk ve homojenlik lehine çoğulluğun, çeşitliliğin ve bireyselliğin bastırılmasını gerektiren ve indirgemeci olan Aydınlanma'nın rasyonalist mitleri oldukları gerekçesiyle reddeder" (Best-Kellner, 2010:57). Postmodernizm, *her şey uyarılkesine* göre hareket ettiği için sınırları ve kesin kuralları olan yapıları olumsuz karşılar.

Postmodern söylemin anahtar kavramlarından olan çoğulculuk, çok seslilik ve çok kültürlülüğün bir gereği olarak düşünülebilir. Göreceliği temel prensip olarak kabul eden postmodernistler mutlak hakikatlerin olamayacağını, hayatın her alanına çoğulcu bir yorum ve bakış ile yaklaşılması gerektiğini savunurlar. Modernitenin evrensellik söylemini reddederek modern zamanların kendini ifade edemeyen kesimlerinin farklılıklarını olumlu karşılarlar. Toplumda, sanatta, edebiyatta, sinemada ve siyasette, farklılıkların oluşturduğu zenginliğe inanırlar. Farklı seslerin ve değişik kültürlerin bir arada bulunmasının, demokratik bir toplum düşünün gerçeğe dönüşmesine katkı sağlayacağını iddia ederler.

Sanayi sonrası toplumlarda, sanayinin merkezden çevreye doğru yayılması ister istemez, farklı mekânlara yayılan bir toplumsal örgütlenmeyi meydana getirir. Öte yandan Harvey'in de üzerinde durduğu postmodern zamanlarda eklektik yaşam biçimi çoğulculuğu beraberinde getirir. Harvey'e göre eklektizm çağdaş genel kültürün başlangıç noktasıdır; insan reggae dinler, bir Westerner seyrederek; öğlen yemeğinde McDonalds yer, akşam yerel mutfak çeşitlerinden tadarak; Tokyo'da Paris parfümü sürer, Hong Kong'da Retro giyinir (2010: 109). İletişim ve ulaşımın gelişmesi zaman ve mekândan doğan sınırlıkları ortadan kaldırmış; insanların farklılıkları aynı yerde ve aynı zamanda deneyimlemesini olanaklı kılmıştır.

Postmodernizmin çoğulculuğu, kimi zaman bütün değerlerin birbirine eşitlendiği ve insanın bir anlamda nihilizme sürüklenmesine neden olduğu şeklinde düşünülmüştür. Oysa Dilek Doltaş'a göre postmodernizmin çoğulculuğu değerlerin eşitliğinden çok değerlendirmenin sorgulandığı, bir çoğulculuktur. Postmodern düşünce, değerlerin yok olduğu, her şeyin geçerli olduğu sorumsuz bir dünya görüşüne karşı çıkar. Tersine, insanları tedirgin ve mutsuz eden, onları sürekli her şeyi sorgulamaya iten bir yaşamla karşı karşıya getirir (1999: 33). Postmodern söylem, toplumdaki benzerliklere dikkati çekerek tek sesli bir yapıyı savunmaz; toplumun farklı kesimlerini kendi içerisinde değerli olarak ele alır ve farklılıkların oluşturduğu renkliliğin, tek tipleştirilmenin önüne geçeceğini ileri sürer. Charles Taylor, liberal toplumlarda farklı yaşam pratikleri içinde var olan kültürel farklılıkların siyasal düzeyde tanınması ve eşit ölçüde saygıdeğer kabul edilmesini *çoğulculuk* olarak ifade eder. Ona göre çoğulculuk başka birine hoşgörü ve müsamaha ile yaklaşmak değil, farklı kültürel kimliklerin eşit derecede saygı görmesi anlamına gelir. Çoğulcu bir toplumda, bireyin kendi kimliği ile var olabilmesi hayati öneme sahiptir. Çünkü "tanınmama ya da yanlış tanınma zarar verici olabilir; insanı, sahte, çarpıtılmış ve indirgenmiş bir varoluş tarzına hapsederek baskıya dönüştürebilir" (2014: 46). Çoğulculuğun temel şartı, bireyin dışarıdan dayatılan kimliklerle değil, bizzat kendi kimliği ile toplumda var olmasıdır.

Farklı kültürlerin birbirine üstünlük kurmadan bir arada yaşayabilmesi, eski çağlardan beri bir sorun olarak tartışılmıştır. Büyük imparatorlukların birçok şehri esas itibarıyla farklı

kültürlerin, değişik inançların bir arada bulunduğu yerlerdi. Bu şehirlerin çok kültürlü yapısı ile postmodernistlerin kastettiği çok kültürlülük arasında bazı nüanslar vardır. İmparatorluk şehirlerinde bir kültürün, egemen kültürün yanında yaşamasına ancak müsamaha gösterilebilirdi. Oysa postmodernistler egemen bir kültürün varlığını reddederek her bir kültürü kendi başına, toleransa gerek kalmadan var olabilmesinin gereğini savunurlar. 1970'lerde bir politika olarak beliren çok kültürlülük ve çok seslilik esasında millî devlet yapısına karşı yeni bir toplumsal düzen öngörür. "Modernleşme süreci, homojen ve heterojen olmak üzere iki temel toplum algısına ve bu algıların biçimlendirdiği siyasi yapılara sahne olmuştur. İmparatorlukların dağılıp ulus-devletlerin kurulma süreci, toplumun homojen bir bütünlük olduğu veya olması gerektiği ön kabulüne dayalı siyasi modelleri gündeme getirmiştir" (Ensaroğlu, 2001: 85). Modern devlette, millet olgusu çerçevesinde bir toplum projesi geliştirilir; bütün toplumsal kurumlar, şehirler, sanat ve edebiyat millî bir hüviyete göre biçimlenir. Farklılıkları ve diğer kültürleri belli açılardan yadsıyan modern devlet, toplumu oluşturan her bir ferdin aynı ülkü etrafında birleşmesini sağlayarak birlik ve beraberlik duygusunu aşılır. Siyasi ideoloji, devletin bütün kurumsalenstrümanlarını, egemen kültürü devletin sınırları içinde yaşayan herkese benimsetmek için kullanır. Sözgelimi kitlesel eğitimin yaygınlaşmaya başladığı XIX. yüzyılda eğitim kurumlarının temel işlevinin, farklılıkları eriterek insanları birbirine benzetmek olduğu görülür. Yine modern devlette, edebiyat ve sanat da millî duyguları aşılıyarak aynı düşünce ve duyguya sahip insanlar yetiştirir. Totaliter rejimlerde modern devletin söz konusu tek tipleştirici uygulamaları daha sert ve keskindir.

Postmodernistler, millî bir kimlik etrafında farklılıkları eriterek herkesi birbirine benzeten ve ortak değerler üzerinde bir toplum inşa etmeye çalışan modern söylemi tehlikeli bulur, tek tipçi olmakla ve farklılıkları yok etmekle suçlar. Öte yandan modernitenin kanseri olan faşizmin yabancı olana tahammülsüzlüğünün yol açtığı facia ve Sovyet komünizmi deneyiminin başarısızlığı, çoğulculuk ve çok kültürlülük politikalarının büyük bir heyecan uyandırmasını sağlamıştır.

Postmodern söylem sadece siyasi anlamda çoğulculuğu savunmaz. Eğitimde, sanatta, edebiyatta modern ilkeleri yıkararak daha esnek modeller geliştirir. Sözgelimi postmodern sanat estetiğinde zıtlıklar, ayırım gözetmeksizin bir arada bulunabilir, farklılıklar üst üste binebilir. Böylece bir eser değişik anlam katmanları meydana getirerek çoğul yorumlara kapı aralayabilir. Çoğulculuğu en iyi yansıtan postmodern eserlerden biri Orhan Pamuk'un *Benim Adım Kırmızı* romanıdır. Yıldız Ecevit'in *Benim Adım Kırmızı* hakkındaki şu yorumu postmodern eserlerdeki çoğulculuğu göstermesi açısından dikkate değerdir: "Yüksek/sanatsal ve eğlencelik/trivial özelliklerin bir arada yer aldığı bu metnin (Benim Adım Kırmızı) ana kurgu ilkesi çoğulculuktur (pluralism); çoğunlukla karşıtlıkların –kimi yerde bakışlılıkların- oluşturduğu bir yapıdır bu. Aşk ve cinsellik, somut ve soyut, resim ve yazı, sanat ve yaşam, Doğu ve Batı, kör ile gören, hümanizma ile teokratizm, yaşam ve ölüm, katil ve maktul, sanat ve cinayet, tanrı ve şeytan, ruh ve madde, köpek/at/ağaç ve insan, Kara ile Şeküre ve Hüsrev ile Şirin, dün ve bugün, özyaşam ve kurmaca, pornografik argo ve Kur'an ayetleri, kırmızı ve mor... Konusal düzlemde içerdiği kanlı çekişmelere karşın, tüm bu karşıtlıkların/bakışlılıkların bir karnaval coşkusu içinde yaşadığı çoğulcu/çok katmanlı bir metin *Benim Adım Kırmızı*" (Ecevit, 2006: 130). Postmodern toplumda olduğu gibi postmodern eserlerde de farklı kültürler yan yana durur, farklılıklar birbirini yok etmeden kaynaşır. Böylece üst üste yığılan, neden-sonuç ilişkisinin ortadan kalktığı çok katmanlı ve çok anlamlı yapılar meydana gelir.

### Çok Seslilik ve Çok Kültürlülük Yanılgısı

Aydınlanmacı aklın yoğun eleştirilere maruz kalması, Batı dünyasında moderniteye uzun zamandan beri süre gelen eleştirel tutumun kökleşmesini sağlamıştır. Avrupa Birliği, Amerika ve Kanada'da çoğulculuk ve çok kültürlülüğün siyasi bir argüman olarak gündemde kalmasını sağlayacak birçok neden vardır. Her şeyden önce *Holocaust*'un şokunu yaşayan Batılı aydınlar, insani değerlerin yok oluşunun üstesinden gelebilmek için modern söylemleri sorgulayarak farklılıkların bir arada yaşayabilmesinin yollarını ararlar. Çok kültürlü toplum ve çok sesli bir siyasetin Batı'yı bir arada tutabileceğine inanırlar. Toplumsal örgütlenmenin modernitede olduğu gibi homojen unsurlarla değil, zenginliğin kaynağı olan heterojen

unsurlarla inşa edilmesi gerektiğini dile getirirler.Çokkültürlülük, 1970'lerde ve 1980'larda popüler bir söylem haline gelmiş; 1990'lı yılların başından beri yaşanan olaylar ve son zamanlarda yayılan İslamofobia, göçmen karşıtlığı, yabancı düşmanlığı, neo-faşizm ile eski popüleritesini kaybetmiştir. Postmodern söylemin farklılıkların bir arada bulunmasına gösterdiği ilgiyiabartılı bulan kesimler, çokkültürlülüğün bir düşten ibaret olduğunu savunurlar.

Çokkültürlülüğün bir söylemden ibaret kalmasının nedenlerinden biri kültürlerin birer endüstri ürününe dönüştürülerek popülerleştirilmesidir. Çokkültürlülük politikasının vücut bulduğu yerlerden biri olan bienaller Ali Artun'a göre zamanla çokkültürlülüğün vaatlerinin karşıtı olan saikleri körukler. Bienallerde farklı kültürlerin eşitliği, kültürel liberalizm, kültürel reform, kültürler arası hoşgörü ve uzlaşma gibi idealler, zamanla yerlerini özellikle etnik ve dinsel kimlikler arası ayrımcılığa, köktencilige ve milliyetçiliğe bırakır (2013: 38). Avrupa'nın faşizm deneyimi, çokkültürlülük politikasını bir zorunluluk olarak ortaya çıkarmıştır. Farklılıkları olumlayan, herkesi kendi içinde değerli gören bir politikanın Avrupa'ya huzur ve barış getireceği düşünülmüştür. Fakat kapitalizmin çokkültürlülüğü zamanla bir araç olarak kullanması, çok kültürllükte hedeflenen huzur ve barışın gerçekleşmemesine neden olmuştur. Hatta Zizek, küresel kapitalizmin formunun çokkültürlülük olduğunu söyleyerek çokkültürlülüğe şüpheyile yaklaşır. Ona göre çokkültürlülük, "kendi konumunu her türlü pozitif içerikten arındıran bir ırkçılıktır (çokkültürcülük doğrudan doğruya ırkçı değildir, Öteki'nin karşısına kendi kültürünün tikel değerlerini çıkarmaz), ama yine de diğer kültürleri gerektiği şekilde takdir (ya da tekdir) edebileceği ayrıcalıklı boş evrensellik noktasını oluşturan bu konumunu elinde tutar –çokkültürcünün ötekini özgüllüğüne duyduğu saygı, tam da kendi üstünlüğünü beyan etme biçimidir" (Zizek, 2013: 80). Küreselleşme sonucu, farklı kültürlerin varlıklarının bırakın öne çıkması, Amerikan kültür karşısında yok olmaya başlaması ve bütün dünyanın tek tipleşmeye doğru gitmesi Zizek'indüşüncelerini destekler niteliktedir.

Küreselleşme ile birlikte bir kültürün başka bir kültürden -özellikle Amerika pop kültüründen- etkilenmemesi, neredeyse imkânsızdır. Ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi, insanların başka bir ülkeye yerleşip yaşayabilmelerinin kolaylaşması, turizmin gelişmesi kültürel etkileşimi artırmaktadır. Bugün dünyanın her köşesinde farklı kültürler arasında malzeme alışverişinin artığı görülmektedir. Fakat söz konusu kültürel etkileşim çok kültürllük değildir, adı üzerinde kültürler arası etkileşimdir ve bu etkileşim çoğu zaman Batı kültürünün lehine sonuçlanmaktadır. MichelBourse'nin dediği üzere "kültürler arasılık" çoğu zaman çok kültürllükle karıştırılmaktadır. Kültürler arası bir perspektifte, kültür bir etkileşim olarak anlaşılır ve iletişime göndermede bulunur (2009: 21). Postmodernistlerin de savunduğu çok kültürllük ise toplumda bir kültürün diğer kültürllere tahakküm kurmadan farklı kültürlerin bir arada yaşayabilmesidir. Bu anlamda çok kültürllük dünyanın hiçbir yerinde ve tarihin hiçbir döneminde gerçekleşmemiştir. Çok kültürllü ve çok sesli bir toplum inşa ettiği düşünülen Batılı devletlerin bile zannedildiğinin aksine giderek tek sesli ve tek kültürllü bir yapıya doğru hızla dönüştüğü görülmektedir.

Çok kültürllük ve çok seslilik, bireyin farklı kültürel zenginlikleri deneyimlemesi, ötekini dünyasından olayları görmesi,geniş bir ufka sahip olmasını sağlaması noktasında önemlidir. Farklılıklara alışan insan, başkasına saygı gösterir, kendi kültürünün değerini daha iyi anlayabilir. Buna rağmen çok kültürllü olduğu düşünülen toplumlardaki sorunlar ve gruplar arasındaki hoşgörüsüzlük, Batılı devletlerin diğer toplumlara sömürme alışkanlığından vazgeçmemeleri ve Batılı beyaz özneyi üstün insan olarak değerlendirmeye devam etmeleri çok sesliliğin ve çok kültürllülüğün sadece bir temenniden ibaret olduğunu akla getirir.

Çoğulculuğun ve farklılıkların birlikteliğinin ete kemiğe bürünmüş hâli olduğu düşünülen Avrupa Birliği'nin 2000'li yılların başından itibaren yüzleştiği sorunlar, dünyada çok kültürllü ve çok sesli bir toplumun imkânsızlığını gözler önüne serer. Yabancı düşmanlığı bilindiği üzere Avrupa'da hiçbir zaman kaybolmadı, fakat II. Dünya Savaşı'ndan bu yana ilk defa son yıllarda bu denli yükselmiş ve nerdeyse bir tür politikaya dönmüştü. Şermin Tekinalp'ın bu konu hakkındaki şu tespiti yerindedir:

Çokkültürlülüğün iflası ile ilgili haberler, çok ilginçtir ki çokkültürlülüğün mucidiAvrupa'dan gelmeye başladı. Etnik grupların anadillerinde yaptıkları eğitim

uygulanmasınauyumu güçleştiriyor gerekçesiyle son verildi. 30 yıldır her akşam kamu kanalıNPS'denyapılan her gün 45 dakikalık Türkçe yayın haftada 45 dakikaya indirildi. Gerekçe ise bu tür yayınların Türklerin topluma uyumuna engel olması. Hollanda'nın 4 büyük kentinde her hafta yarım saat yayın yapan MTNL televizyonu 2006 Ocaktan itibaren Hollandaca yayına dönüştürüldü. Avrupa'da uyumlaştırma politikaları altında daha önce baş tacı edilen çokkültürlülük felsefesinden sapma var; ama bir yandan da ayrımcı politikaların tamamlanıyor. 11 Eylül saldırılarından sonra çokkültürlülük masalı yerini ayrımcı söylemlere bırakıyor. Zihinlerde tarih boyunca yer etmiş korkular yavaş yavaş dışa vuruyor (Tekinalp, 2005: 79).

Farklılıkların birlikteliği anlamına gelen Avrupa Birliği ve özgürlükler ülkesi Amerika'da son birkaç yılda yaşanan gelişmelere kısaca göz atıldığında postmodernistler tarafından sürekli gündemde tutulan çoğulculuk ve çok kültürlülüğün bir yanılgı olduğu anlaşılır. 11 Eylül saldırılarından sonra Batı, tarihin her döneminde olduğu gibi kendisine bir düşman oluşturmaya çalışır. II. Dünya Savaşı'ndan 1990'lara kadar komünizm düşmanını hedefe alarak politikalar üreten Batı, 11 Eylül saldırılarından sonra Müslümanları hedefe koyar. İşin asıl ilginç tarafı, henüz 11 Eylül saldırıları gerçekleşmeden önce 1990'ların başında aralarında İslam medeniyeti ile Hıristiyan medeniyetinin de olduğu medeniyetler çatışmalarını yaşanacağı dilendirilmeye başlanır. Samuel Huntington, *Medeniyetler Çatışması*'nın kültürel ve dinsel farklılıklardan kaynaklanacağını iddia ederken dolaylı yoldan çok kültürlülük politikasının iflasına da göndermede bulunmaktaydı.<sup>2</sup> Batı'nın dünya siyasetindeki çelişkili eylemleri, kültürler arasında gerilimin tırmanmasına bir anlamda zemin hazırlamaktadır. Ortadoğu'da bir zamanlar Batılı devletlerin müttefiki olan Saddam Hüseyin ve Muammer Kaddafi gibi diktatörler 1990'larda birden terörü destekleyen kişilere dönüşürler. Komünizm tehlikesinin ortadan kalkması, sürekli krizden beslenen kapitalizmin yeni krizler üretmesini tetikler. 2000'li yıllarda bu kriz, İslami terör adını alır. Avrupa'da ve Amerika'da krizin uzun zamandır teorisyenliğinin yapılması zaten ötekiye karşı mesafeli olan Batı toplumunun nefret duygularını daha da beslemiştir.

Batı toplumunun çok kültürlülük ve çok seslilik politikalarından uzaklaştığına dair birçok somut örnek vardır. Andres Breivik olayı, Batı toplumunun zihin dünyasından bir türlü atamadığı öteki karşıtlığını göstermesi bakımından önemlidir. 2011'de Norveç'te büyük bir katliam yapan Andres Breivik'in yazdığı manifestodaki çok kültürlülük hakkındaki düşüncelerinin, bugün Avrupa ve Amerika'da birçok siyasetçi tarafından kabul görmesi tesadüf değildir. Öte yandan Batı medyasının ve basınının Breivik'in yaptıklarına yaklaşımları hayli ilginçtir. Breivik'in kamu binalarını bombalamasının hemen ardından Batı medyasında olayın sorumlusunun El-kaide terör örgütünün olduğunun duyurulması, Batı'nın kendisine seçtiği düşmanı ne denli içselleştirdiğini gösterir. Ayrıca Breivik'in ruh hastası ilan edilmesi, Batı'da hortlayan ırkçılığın üstünü örtmekten başka bir şey değildir. Hollanda Özgürlük Partisi lideri Geert Wilders'in konuşmalarında sürekli dillendirdiği Avrupa'daki Müslüman istilasının durdurulması çağrısı Breivik'in de manifestosunda yer alır. Esasında dikkatlice incelendiğinde Breivik'in manifestosunda Batı dünyasının ötekiye duyduğu öfkenin ve ondan korkmasının izlerini görmek mümkündür. Bugün aynı öfke ve korkunun dalgalanarak bütün Batı toplumlarını etkilediği gözlemlenir. Bu açıdan yaklaşıldığında çok kültürlü toplum düşünün bir hayalden ibaret olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Varoluşunu kriz üzerine bina eden bir yapılanmanın farklılıkların uyumunu gerçekleştirmediğini düşünülemez. Zaten çoğulculuk ve çok kültürlülüğün bir tür proje olduğu ve gerçekleşmediğini siyasetçiler açık açık dillendirmektedir. Almanya başbakanı Angela Merkel çok kültürlü toplum politikasının Almanya'da artık başarısız olduğunu 2010 yılında dile getirmiştir (The Guardian, 17 October 2010). Yine 2011'de İngiltere başbakanı David Cameron, çok kültürlülük politikalarını eleştirmiştir. 2016 yılında çoğu kesim tarafından sürpriz bir şekilde Amerikan başkanlığını kazandığı düşünülen Donald Trump'ın göçmen karşıtlığı ve Müslümanlara yönelik aşağılayıcı sözleri Batı'nın çoğulculuk ve çok kültürlülüğünden kopuşunu

<sup>2</sup> Bk. Huntington, Samuel P. (2014). *Medeniyetler Çatışması*. (çev. Murat Yılmaz). İstanbul: Vadi Yayınları.

temsil eder. Fransa'da aşırı sağın lideri Marine LePen'in estirdiği rüzgârın benzerini birçok Avrupa ülkesinde görmek mümkündür. Avrupa'da liberal ve sol görüşlü siyasetçilerin bile göçmenler ve yabancılar konusunda neredeyse aşırı sağ ile aynı çizgiye gelmesi, bir tür popülizm olarak değerlendirilebilir. Fakat modern Batı'yı oluşturan unsurlara bakıldığında dünyanın geri kalanını sömürme, Batılı beyaz öznenin üstünlüğü gibi ötekini dışlayan durumlar önde yer alır. Sağdan veya soldan birçok Avrupalı siyasetçinin modern Batı'yı oluşturan ahlaktan kendisini kolay kolay kurtaramadığı görülmektedir.

Antik Yunan'dan beri düşünürler, farklı kültürlerin bir arada yaşayabilmesi üzerine kafa yormalarına rağmen postmodernistlerin düşledikleri çok kültürlü bir toplum, tarihin hiçbir döneminde gerçekleşmemiştir ve böyle bir toplumun yakın gelecekte inşa edilemeyeceğinitahmin etmek zor değildir. Her toplumda azınlık durumunda olan kültür, çoğunluk veya egemen olan kültürün baskısı ile az veya çok etkilenmektedir. Bir toplumda ekonomik refahın ve sosyal adaletin olduğu dönemlerde bile azınlık kültür ile egemen kültür arasında çekişmeler yaşanmaktadır. Savaş ve ekonomik kriz dönemlerinde ise kültürler arasındaki çatışmalar daha da azar. I. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'da yaşanan problemlerin nedeni olarak Yahudilerin görülmesi bu duruma verilebilecek en güzel örnektir. Öte yandan dünyanın en müreffeh devletlerinden biri olan Amerika'da, yüzyıllardır siyahiler ile beyazların birlikte yaşamasına rağmen siyahilere yönelik ayrımcılığın henüz bitmemiş olması, salt ekonomik refah ve hukuk sistemi ile ayrımcılığın önlenemeyeceğiniakla getirir. Ağustos 2014'te Ferguson'da bir siyahi gencin polis tarafından öldürülmesinin çoğu kişi tarafından ırkçılık olayı olarak değerlendirilmesi, Amerika'daki ırkçılığın ürkütücü derecede olduğunu gösterir.

2005 yılında Paris'te iki göçmenin öldürülmesi ve sonrasında başlayan olaylar, demokrasinin ve eşitliğin ülkesi Fransa'da kültürler arasında var olan huzursuzluğun boyutunu göstermesi açısından önemlidir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra harabeye dönen Avrupa'nın yeniden inşa edilmesinde ihtiyaç duyulan iş gücü,yabancı işçiler ile giderilmiştir. Farklı milletlerden işçilerin Avrupa'ya akın etmesi zamanla yeni problemler doğurmuştur. Avrupa ülkeleri, işçilerin ve göçmenlerin kültürleri ile toplumda var olabilmelerinden ziyade Avrupa değerlerine entegre olmalarıyla uzun zaman uğraştılar. Günümüzde de Avrupa Birliği'nin asıl problemi, söz konusu kesimlerin Avrupa'da yaşadıkları ayrımcılıktan ziyade Avrupa toplumuna entegre olabilmeleridir. Fransa'da yaşanan olaylarda da görüldüğü üzere göçmenler kültürel olarak henüz kendilerini Avrupa'ya ait hissetmedikleri gibi kültürlerini kendi başlarına yaşarken de ayrımcılıkla karşılaşmaktadırlar. Avrupa toplumu, ötekinin varlığını sorgulamayı bırakarak doğrudan ötekiye saldırmaya başlamıştır. Sadece Almanya'da 2000 yılında yabancı düşmanı motifli saldırılar 14700 iken 2006 yılında yabancı düşmanlı motifli saldırı 18000'e yükselmiştir.<sup>3</sup> Avrupa ve Amerika'da yaşanan bütün bu gelişmelere karşı postmodern söylemin bir çözüm önerisi olmadığı gibi postmodern söylemi benimseyenler hala küçük olaylara dikkat çekmeye çalışmaktadırlar.

Batı toplumlarında yükselen ırkçılık, siyasetçilerin çoğulculuğa ve çok kültürlüğe mesafeli davranmaya başlaması, esas itibariyle postmodern söylemin yanılgılarını gün yüzüne çıkarması noktasında dikkate değerdir. Postmodernizmin genel karakteri olan tutarsızlık ve amaç yoksunluğunu, çok seslilik ve çok kültürlülük konularında da görmek mümkündür. Farklı kültürlerin bir arada bulunarak nasıl bir yapı meydana getireceği noktasında postmodernistler herhangi bir öneri sunmazlar. Öte yandan postmodernistlerin sürekli minör gruplara yaptığı vurgu, kitleleri bir arada tutan değerlerin geriye itilmesine ve bu şekilde öznenin kendisini kimliksiz olarak görmesine yol açar. Modern paradigmaları sürekli tek tipleştirici olduğu yönünde eleştiren postmodernistler, sanayi sonrası toplumların globalleşmenin etkisiyle giderek birbirine benzemesine, farklı kültürlerin Amerikan pop kültürü karşısında erimesine karşı herhangi bir şey söylemezler. Ayrıca postmodernizmin farklılıklara yaptığı vurgu, kendi içinde değişik sorunların ortaya çıkmasına neden olur. "Postmodernizm, çok kültürlü, çok kimlikli ve başka seslerin varlığını ve özgürlüğünü kabul ederken, özgürlükçü bir düşünce geliştirir gibi

<sup>3</sup>Kaynak;www.dw.com/tr/avrupadayabanc%C4%B1d%C3%BC%C5%9Fmanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-art%C4%B1yor/a-3440049.

görünür. Görünür diyoruz, başka seslerin (feminist hareket, etnik azınlıklar ve kimlikler vs.) farklılıklarını ve özgünlüklerini abartır; onların ortak yanlarını görmezlikten gelir. Çeşitli kültür veya kimliklerinin ortak yanının inkâr edilmesi, hem birbirinden tecrit olmalarını, hem de iktidar karşısında güçten yoksun bırakmak anlamına gelir” (Orkunoğlu, 2007:144). Postmodernistler; eşcinsellerin, feministlerin, etnik azınlıkların sürekli ezildiklerine dikkat çekmeye çalışırken daha insani olduklarını düşünürler. Fakat bugün bile Çin’in, Bangladeş’in, Hindistan’ın kenar mahallerinde Batı dünyasının ihtiyaç duyduğu ürünleri üretirken karın tokluğuna çalışan insanları görmezden gelir. Terry Eagleton’a göre postmodernizm ötekiye açık olmakla övünmesine rağmen bir o kadar dışlayıcı ve sansürcüdür. Sözgelimi, postmodernistler insan kültüründen söz eder fakat sınıf olgusuna değinmez, bedeni ele alırlar fakat biyolojiye uzak dururlar, hazza değinirler ama adaletle değinmezler, post-kolonyalizme değinirler fakat küçük burjuvaziye değinmezler (Eagleton, 2011: 41).

1980’lerin sonuna doğru bütün insanların kapitalist olacağını dillendiren Fukuyama, Hegel ve Marx gibi tarihin sonunun geleceğini dillendirir.<sup>4</sup> Milliyetlerin ve inançların eski önemini bütünüyle kaybedeceğini söyleyen Fukuyama ile büyük anlatıların sonunu ilan eden Lyotard’ın düşüncesi arasında paralellikler vardır. Fakat aradan geçen bunca zaman milliyetlerin ve büyük anlatıların kolay kolay ölmeyeceğini göstermiştir. Radikal dinciliğin artması, yükselen milliyetçilik dalgası çoğulculuğun önünde bir engel olarak görülen büyük anlatıların hortladığını akla getirir. Postmodernizmin en büyük çelişkilerinden biri de bu noktada somutlaşır. Postmodernistler bir yandan modernitenin evrensel değerlerine muhalefet ederken öbür yandan modernitenin düştüğü hatalara sürüklenirler. Bu duruma dikkat çeken Kenan Malik, postmodern söylemde etnisiteye yapılan vurgunun XIX. yüzyıldaki romantik ırk teorilerinin içerdikleriyle aynı farklılık nosyonlarını cisimleştirdiğinden söz eder (Malik, 2001: 103). Etnistelerin varlıklarını kabul edip onların baskı altında kalmalarını eleştirmenin olumlu ve gerekli olduğu söylenmelidir. Fakat insanlığın başına büyük bir bela olarak musallat olan ırkçılığı harekete geçirecek yaklaşımların etnik gruplar arasında var olan sorunları daha da derinleştireceği belirtilmelidir.

Postmodernistler adeta kapitalizmin yer altı dünyasına odaklanarak insanları bir arada tutan evrensel değerlere muhalefet ederler. Tek ve bütünsel bir toplum anlayışını reddederek değişik kesimlerin farklılıkları üzerine yoğunlaşırlar. Oysa tarih boyunca çatışmaların temel nedenlerinden birinin farklılıklar olduğu bilinmektedir. Farklılıklara yönelen politikalar, Avrupa ve Amerika’da görüldüğü üzere toplumsal huzuru kolay kolay sağlayamaz. Birlikteliğin ve ortak değerlerin her şekilde farklı kimlikleri ortadan kaldıracak düşüncesi oldukça abartılıdır. Değişik kültürleri benimsemiş ama ortak çıkarlarla yolu kesişen insanların birlikte yaşayabileceğinin örneklerini tarihten öğrenmek zor değildir. XIX. yüzyılda İstanbul’a seyahat eden Gérard De Nerval’in *Voyage en Orient*<sup>5</sup> adlı eserinde şehirde farklı milletlerin bir arada birbirine müdahale etmeden yaşadığını yazması bu konu için verilebilecek en güzel örneklerden biridir.

Postmodernistler, modernitenin değişik kültürleri ve değerleri yok eden evrenselciliğini reddederken küreselleşmenin değişik kültürleri yutmasına yeterince ses çıkarmazlar. Son elli yılda ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin en büyük etkilerinden biri şüphesiz Amerikan pop kültürünün daha fazla insana ulaşabilmesi ve daha fazla kültürü *Amerikanlaştırmasıdır*. Demir perdeyi çatırdatan ve dünyadaki birçok toplumu kendisine çeken Amerika pop kültürü, televizyon ve internet sayesinde bütün dünyanın egemen kültürü haline gelmiştir. Bugün insanlar farklı kültürlerden haberdar olabilmektedir ve farklı kimliklerle daha kolay iletişime geçebilmektedir. Fakat iletişim kanallarının hepsine hâkim olan Amerika kültürüdür. Görünüşte Batı toplumları farklı kültürlere ilgi duymaktadırlar fakat bu ilginin egzotizmin ötesine geçtiği söylenmez. Bugün hiçbir Batılı toplum diğer kültürlerden aldığı malzemeyi kendi değerler süzgecinden geçirmeden kullanmaz. Batılı bir öznenin ikinci dünya ülkelerine yaptığı seyahat veya farklı etnik kültürlere duyduğu ilgi, farklılıklara hoşgörülü

<sup>4</sup>Bk. Fukuyama, Francis (2015). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. (çev. Zülfü Dicleli). İstanbul: Profil Yayıncılık.

<sup>5</sup>Bk. Gerard De Nerval (2004). *Doğuda Seyahat*. (çev. Selahattin Hilav). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.



davrandığı anlamına gelmez. Batılı özne, modern yaşamın bunalımından ve tek düzeyliğinden bir nebze olsun uzaklaşma adına değişik kültürlerle ilgi duyar.

Postmodern söylem, sürekli çoğulculuktan dem vurur fakat farklı kesimlerin değişik yöntemler ile azınlık politikalarının baskısı altında ezilmesi konusuna pek değinmez. Esas itibarıyla postmodernizm Aydınlanmacı dünya görüşüne muhalefet yapmasında Aydınlanmanın tek sesliliği etkili olmuştur. Günümüzde renkli bir doku sergileyen toplumlar pazarlama tekniklerinin gelişmesi ile giderek daha fazla tek tipleşmektedir. Bu duruma dikkati çeken MaxHorkheimer, popüler sanat ve edebiyatın kitleleri aldatmaya yarayan ürünlerine kadar her dalda kültürün yerine konulan sözde kültür öğelerinin, çoğunluk yargısı adına savunulduğunu ve aklandığını ifade eder (2013: 74). Kitleler adeta bir propagandaya dönüşen reklamlar ile tüketmeye davet edilir. Kültür ürünlerinin değerini belirleyen, yoğun tanıtım faaliyetlerinden başka bir şey değildir. İnsanlar bir şeyin değerli olduğu veya değersiz olduğu noktasında inandırılmaya çalışılır. İsyen ahlakından uzak olan postmodern söylemin, insanların maruz kaldığı kültür endüstrisi şiddetine yönelik diyecek bir şeyi yoktur. Jameson'un ifade ettiği üzere postmodernizm bir süreç olarak metalaşmanın tüketimidir (2011: 10). Kitle iletişim araçları ve sosyal medya aracılığıyla göreceli bir özgürlüğe kavuştuğu düşünülen insanların giderek daha fazla birbirine benzemesi ve olaylar karşısında aynı tepkileri vermeye başlamalarında benzer tüketim alışkanlıkları edinmelerinin etkisi vardır. Postmodernizm, çoğulculuğu ve çok renkliliği savunurken bugün farklılıkların giderek ortadan kalkmaya başlamasına yönelik bir çözüm önerisi sunmamaktadır.

Zygmunt Bauman, çok sesli toplumun artık gerçekleştiğinden söz edebileceğini söyler. Fakat bu çok sesliliğin armoni kazanmadığını ve bir kakofoni içinde yozlaştığını anlatır (Bauman, 2011: 119). Küreselleşmenin genel karakteri yerel kültürleri, farklılıkları, etnisiteyi popüler malzemeye dönüştürmesidir. Görünürde farklı sesler bir aradadır, fakat her bir ses kendi olarak değil, başkasına dönüşerek var olur. Bu da postmodern söylemin çok seslilik düşünce gölge düşürür. Özellikle siyasette çok sesliliğin, çoğulculuğun ve çok kültürlülüğün postmodernistler tarafından adeta bir propaganda malzemesi şeklinde dillendirildiği görülür. Tek tip insan üreten modern söylemlerin yerine bu tür ifadelerin olumlu karşılandıkları şüphe götürmez. Fakat çok sesli toplumun, çoğulcu siyasetin, çok kültürlü yaşamın gerçekleşmesinin kendi içerisinde taşıdığı sıkıntılar bu türden postmodern söylemlerin ciddiyetsizlikle suçlanmasına neden olur. Yukarıda da üzerinde durulduğu üzere Batı başka kültürlerden olabildiğince faydalanmaya çalışır fakat bu diğer kültürlerle tamamiyle hoşgörü ile yaklaştığı anlamına gelmez. Batı toplumları diğer kültürlerin "ekonomik ve politik eşitsizlik meselelerini görmezden geliyor. Bütün İngilizler Jamaika'nın çelik varillerinden ya da Hintlilerin samosalarından zevk alsalar bile, Britanya'daki Karayiplilerin ve Güney Asya toplumlarının karşı karşıya kaldıkları gerçek sorunları- işsizlik problemleri, eğitimdeki başarısızlık, yerleşim alanlarının ayrı olması, düşük İngilizce becerileri ve politik marjinalleşme- çözmek için bir işe yaramaz. Bu ekonomik ve politik meseleler sadece kültürel farkları yücelterek çözülemez" (Kymlicka, 2012: 301). Birçok Avrupalı Ortadoğu toplumlarının nargilesine, giysilerine ve hikâyelerine merak duyar fakat pek azı Suriye'de veya Irak'ta bombalanan insanların, yıkılan evlerin, yetim kalan çocukların durumuna üzülür. Empati yitimine uğrayan günümüz insanı bireysellikten bencillığe atlamış gibi durmaktadır. Başkalarıyla duygudaşlık kuramayan birinin çoğulculuk ve çok kültürlülük politikalarını olumlu karşılaması zordur.

### Sonuç

Modernitenin sorunlarıyla hesaplaşmak yerine doğrudan onları reddetmeyi tercih eden postmodern söylem, düşünce olarak cezbedici ama uygulamada gerçekleşmekten uzak iddialar ortaya atmıştır. Modernitenin sıkıntılarının üstesinden gelmede çoğulculuğu ve çok kültürlülüğü savunan postmodernistler, Batı toplumunun sorunlarının kökenine inmeyerek mikro teoriler ve parçalar üzerine yoğunlaşmışlardır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra sürekli biçim değiştiren kapitalizm, birçok noktada yaşadığı tıkanmışlıkların üstesinden yeni söylemler geliştirerek gelmeye çabalamıştır. Postmodern söylem, her ne kadar kapitalist sistem ile mesafeli durduğunu ileri sürse de geliştirdiği düşünceler, özellikle kapitalizmin kültürel mantığı ile uyumludur. Bu yüzden modernitenin neden olduğu sorunların aşılmasında ve ortaya yeni çıkan sorunların

çözülmesinde herhangi bir çözüm önerisi sun[a]maz. Sürekli farklılıklara, etnisiteye, feminizme, eşcinselliğe vurgu yapmasına karşın ortak değerlere, medeniyetleri meydana getiren toplumsal bağlara dikkat etmeyi önemsemeyen postmodernizm, Batı demokrasisinin içine sinen zorbalığı ve baskıyı görmezden gelir.

Avrupa ve Amerika'da hiçbir zaman dinmeyen yabancı düşmanlığı konusuna değinmekten kaçınan postmodern söylem, diğer yandan Batı'nın dünyanın geri kalanın sorunlarına karşı seyirci kalmasına da bir şey demez. Hâlbuki Batılı beyaz öznenin üçüncü dünya ülkelerinin kültürlerine olan merakını çok kültürlülük olarak değerlendirir. Bugün Batılı devletlerin benimsediği parlamenter sistemi çoğulculuk açısından olumlu karşılar, fakat Batı devletlerinin parlamentolarında göçmenlere karşı alınan tedbirler hakkında yeterince ses çıkarmaz. Postmodernizmin düşüncede güzel ama uygulamada büyük problemlerle karşılaşılacak çok seslilik ve çok kültürlülük söylemlerinin birer yanılgıdan ibaret olduğunu söylemek yanlış olmaz.

### **Kaynakça**

Artun, Ali (2013). *Çağdaş Sanat ve Kültüralizm*. Çağdaş Sanat ve Kültüralizm içinde (der. Ali Artun). İstanbul: İletişim Yayınları, s.17-52.

Altar, Cevad Memduh (2009). *Sanat Felsefesi Üzerine*. (haz. İnci Kut). İstanbul: Pan Yayıncılık.

Bauman, Zygmunt (2011). *Bireyselleşmiş Toplum*. (çev. Yavuz Alogan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Best, Steven-Kellner, Douglas (2010). *Postmodern Teori*. (çev. Mehmet Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bourse, Michel (2009). *Melezliğe Övgü*. (çev. Işık Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Doltaş, Dilek (1999). *Postmodernizm Tartışmalar ve Uygulamalar*. İstanbul: Telos Yayıncılık.

Eagleton, Terry (2011). *Postmodernizmin Yanılsamaları*. (çev. Mehmet Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ensaroğlu, Yılmaz (2001). *Modernleşme Sürecinde Çokkültürlülük*. Modernleşme ve Çokkültürlülük içinde (ed. Nazan Aksoy-Melek Ulagay). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 85-91.

Ecevit, Yıldız (2006). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Fukuyama, Francis (2015). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. (çev. Zülfü Dicleli). İstanbul: Profil Yayıncılık.

Habermas, Jürgen (2013). *Demokratik Anayasal Devlette Tanınma Savaşımı*(çev. Mehmet H. Doğan). Çokkültürcülük içinde (haz. AmyGutmann). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 125-160.

Harvey, David (2010). *Postmodernliğin Durumu*. (çev. Sungur Savran). İstanbul: Metis Yayınları.

Horkheimer, Max (2013). *Akıl Tutulması*. (çev. Orhan Koçak). İstanbul: Metis Yayınları.

Huyssen, Andreas (1984). *Mappingthe Postmodern*. New GermanCritique, N. 33. North Carolina, p. 5-49.

Gerard De Nerval (2004). *Doğuda Seyahat*. (çev. Selahattin Hilav). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Jameson, Fredric (2011). *Postmodernizm ya da Geç Kapitalizm Kültürel Mantığı* (1. Baskı). N. Plümer- A. Gölcü (çev.). Ankara: Nirengi Kitap.

Kymlicka, Will (2012). *Çok Kültürlülük: Başarı, Başarısızlık ve Gelecek*. (çev. Fatih Öztürk). İÜHF C. LXX, S. 2, 298 s. 297-332.

Lyotard, Jean-François (2013). *Postmodern Durum*. (çev. İsmet Birkan). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Malik, Kenan (2001). *İrkin Aynası: Postmodernizm ve Farklılıkların Kutsanması*. (çev. Ahmet Fethi). Marksizm ve Postmodern Gündem (der. Elen MeiksinsWood- John BellamyFoster). İstanbul: Ayna Yayınları, s. 102-128.

Orkunoglu, Yener (2007). *Nietzsche ve Postmodernizmin Gerçek Yüzü*. İstanbul: Ceylan Yayınları.

Taylor, Charles (2014). *Tanınma Politikası*. (çev. Yurdanur Salman). Çokkültürcülük içinde (haz. AmyGutman). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 46-93.

Tekinalp, Şermin (2005). *Küreselleşen Dünyanın Bunalımı: Çokkültürlülük*. Journal of İstanbul Kültür University, 2005/1 pp.75-87

Touraine, Alain (2010). *Modernliğin Eleştirisi*. (çev. Hülya Tufan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

[www.dw.com/tr/avrupada-yabanc%C4%B1d%C3%BC%C5%9Fmanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-art%C4%B1yor/a-3440049](http://www.dw.com/tr/avrupada-yabanc%C4%B1d%C3%BC%C5%9Fmanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-art%C4%B1yor/a-3440049).

[www.theguardian.com/world/2010/oct/17/angela-merkel-german-multiculturalism-failed](http://www.theguardian.com/world/2010/oct/17/angela-merkel-german-multiculturalism-failed).

Huntington, Samuel P. (2014). *Medeniyetler Çatışması*. (çev. Murat Yılmaz). İstanbul: Vadi Yayınları.

Zizek, Slavoj (2013). *Çokkültürcülük, ya da Çokuluslu Kapitalizmin Kültürel Mantığı*. (çev. Tuncay Birkan). Çağdaş Sanat ve Kültüralizm içinde (der. Ali Artun). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 53-94.